

tehnični sposobnosti posameznega učenca. Neenotnost programa so ta večer ustvarjali različni glasbeni slogi, ki so se med seboj ostro križali. Vsa ta mešanica glasbenih slogov (novoromantiki, impresionisti [Debussy], klasiki itd.), ki predstavljajo po vsebini in obliki različne svetove glasbenega izraza, je delovala na poslušalca tako neenotno, da si ni mogel ustvariti prave predstave o predvajanem delu, niti ni mogel priti do pravega glasbenega užitka (na primer skok iz Brahmsove sonate v Boccherinijevo skladbo). Dobro sestavljen program je vendar prvi dokument za reproduktivnega glasbenika. To bi moral vedeti pri nas že vsakdo! Programa, kakor ga je sestavil Leskovic, pa ne moremo imenovati umetniško dovršenega, četudi bi bil sestavljen iz ne vem kakšnih znamenitih skladateljev.

Celotno izvajanje čelista Leskovica je še pod močnimi vplivi glasbene šole. Intonacija je še nečista, negotova, le v srednji legi je točnejša in zvočnejša. Ton mu v nekaterih legah sicer še ne poje, v izvajanju mu manjka samostojnosti, v igri dognanosti. Kljub temu pa je Leskovic v tehničnem znanju vendar pokazal virtuoznost, tedaj tisto važno osnovo, ki označuje vsakega resnejšega izvajalca. Prav je, da podpiramo mlade talente, toda tudi od talentov moramo zahtevati več zrelejšega. Zlasti če nastopijo na samostojnih koncertih, tedaj izven okvira šolskih prireditev. Leskovic je mlad, gotovo nadarjen glasbenik. Zato mu bo intenzivnejša poglobitev v glasbeno vsebino le koristila. Tehnično gimnasticiranje je sicer važno, vendar naj mu to ne bo edini cilj, ampak sredstvo za dosego pravega in osebno značilnega umetniškega izraza na glasbilu. Tega doslej še ni pokazal. Zato mu bo šele po takih pogojih omogočen uspešnejši javni nastop.

Čisto nasprotno sliko je na tem večeru pokazal M. Lipovšek. Čeprav je imel v glavnem podrejeno vlogo spremljevalca, je s svojo igro naraščal od točke do točke in vedno tesneje priklepil nase občinstvo. Pianist Lipovšek je zrelejši od Leskovica, bolj razgiban. V igri fin in tehten. Lipovšek obeta mnogo, zato bi bila za nas tem večja škoda, ako bi ostal le za „Mädchen für alles“ na raznih slučajnih koncertnih prireditvah.

Srečko Koporc.

LIKOVNA UMETNOST

MEŠTROVIČEV ZBORNİK. Za petdesetletnico Ivana Meštrovića je izšla v Zagrebu knjiga,¹ ki prvič kaže vse življenjsko delo največjega našega umetnika, zbrano v celoti. Ta izredno lepo izdani zbornik je priredil za tisk umetnik sam, sodelovala sta pa slikar J. Kljaković in urednik M. Čurčin. Meštrovićevo ime je znano vsakomur, ki se le količkaj zanima za oblikujočo umetnost, tudi njegov pomen in vpliv na srbsko, hrvatsko in slovensko kiparstvo je obče znan, vendar je šele ta izdaja nam vsem omogočila pravi pregled njegovega dela.

Zbirko reprodukcij je uredil Meštrović sam. Zbrana so najznačilnejša dela od prvih početkov pa do danes, seveda ne vsa, niti ne najvažnejša. Izbrana so po takem načrtu, da naj bi zbor pokazal enotno, dosledno razvojno pot ter podal vsestransko zaključeno in organsko celotno tvorbo. Vse, kar se je zdelo

¹ *Meštrović. Dela v slikah.* Izdala „Nova Evropa“, Zagreb. MCMXXXIII. — Str. 16 + CXVI podob. Tisk „Tipografije“, d. d. v Zagrebu.

umetniku, da je nebitveno za njegov pravi obraz in nevažno, je izločil. V zgnetenem, pesniško zasnovanem uvodu, katerega je napisal Meštrovič sam, poudarja, da je skoraj vse, kar je doslej ustvaril, le priprava; da so vsa ta dela prav za prav šele načrti, študije in beležke. Vendar je pa navzlic temu opravičilu, ki le ni opravičilo, že v tej zbirki objavljeni dosednji Meštrovičev opus tako silna in mogočna stavba, da ji v vsi naši umetnosti ni primere.

Po vsebini lahko razdelimo njegovo ustvarjanje v dve jasno opredeljivi skupini. V prvo sodijo zgodnejša in tudi najnovejša dela iz narodne zgodovine, drugo pa tvorijo biblijski in sploh religiozni motivi. Obe skupini se pa vendar ne ločita ostro med seboj, niti po času niti po motivu. Za dela prvega kroga so pritekali Meštroviču, ki je kmetški sin, sokovi iz domače preproste, po civilizaciji še neokužene zemlje, kjer se verska strpnost družijo s preprosto kmetško romantiko, ohranjeno v živi narodni junaški pesmi. Od te narodnostne usmerjenosti, ki je rodila sloviti Kosovski hram, to okamenelo junaško epopejo, vodi pot k njegovi religiozni umetnosti.

Sredi vojnih strahot mu je tragedija njegovega rodu in vsega človeštva stopila še bolj živo pred oči in čisto naravno je, da je iskal in našel odrešitev in uteho v onstranskem svetu. Tako so nastali prvi venci njegovih svetopisemskih motivov, ki ga prav tako močno zanimajo še danes. Vmes so nastajale priložnostne tvorbe, portreti (sijajno poprsje Masarykovo, imenitna Goethejeva glava), naročila in javni spomeniki (dubrovniški kralj Peter, zagrebški Strossmayer, chikaška Indijanica, splitski Grgur Ninski).

Povedal sem že, da je umetnik sam izbral dela za reprodukcije, in to z neprikrito namero, pokazati svojo rast kar najbolj organsko, tako, da ga imamo v tej zbirki celotnega. Obžalovati moramo le, da ni v knjigi del iz prve mladosti, ko je doraščal ob Klimtu Metznerju in ko ga je privlačeval Rodin. Ta ga je zajel za dolgo vrsto let, in kakor k prvi ljubezni, se po presledkih spet vrača k njemu. Vendar pa je vedno bolj očito, kako ga vse močneje mami silna osebnost Michelangela. Na francoskih in angleških katedralah se je navdušil za mistiko gotskega kiparstva, ki mu je pa izrazno ostala vselej precej tuja. Iz posameznih reprodukcij vidimo tudi bežne vplive starega Egipta in Asircev, od njih se pa kmalu spet vrne k Michelangelu. Poglavlje zase je cavtatski Račičev mavzolej: umetnina nenavadno skladne zlitosti, arhitekture in plastike, ki nam daje vsaj slutnjo, kakšen bi bil mogel postati Kosovski hram.

Vendar je v vseh dobah in povsod najbolj viden njegov čisto osebni, samosvoj izraz. Že v „Udovicah“ se poraja njegova bitna, samorodna značilnost, tisti njegov osebni slog, o katerem sam pravi, da je ostal domačim ves čas nerazumljiv, tujim pa se zdel nenavaden in čuden. Hotel je namreč biti vselej večji od sodobnikov, pri katerih je videl, kako majhni so nasproti prejšnjim. Da najde harmonijo celote, je skušal povezati sedanje z minulim. Pri-poveduje, da je zmerom iskal resnico in harmonijo veseljnosti, ne le golo vnanjo, zgolj oblikovno lepoto. Zato je bil že od nekdaj proti načelu: umetnost zaradi umetnosti, ker mora po njegovem imeti umetnost cilj in ideal. Meštrovič se je že od začetka trudil, da bi ustvaril res po svoje, čisto iskreno, kakor je sam videl in občutil. Zato ni čuda, da je zdravi in nepokvarjeni sin junaške kmet-ske zemlje ustvarjal tako krepko, s tako nenavadno silovitostjo, da bi jo mogel

imenovati prav balkansko. Toda ta barbarski slog je le pristen in nepotvorjen izliv njegove duševnosti, ki je vsa čutna, prekipevajoča v podobah in v kateri ni nič običajne alegorike, nič maniriranih kiparskih šablon.

Ta osrednja njegova poteza: slovesna mogočnost, zastrta s tiho čuvstveno melodijo, zadržana silovitost, ujeta v oklep najčistejše notranje lepote — se vleče kakor rdeča nit skozi vse njegovo oblikovno še tako svojevrstno delo. V predgovoru pravi, da se umetnik nikdar ne more odreči sebe, da se ne more izločiti iz svojega okolja, da se ne more postaviti na oltar: povezan je neločljivo s soljudmi, z narodom, narodi pa med seboj v višjo celoto. In prav ta pobožna vdanost usodni povezanosti s svojim rodом je podstava tisti izvirnosti, ki je zanj tako značilna, da privlačuje in podjarmlja šibkejšje značaje. Iz te spojenosti z usodo svojega naroda izvira vera, ki ga vodi od ozkega, zgolj narodnostnega ideala k širšim, vsečloveškim idealom svobode. In prav to iskanje poslednje skladnosti, katero sluti v človeškem bratstvu narodov, ga je nujno privedlo do iskanja božjega v človeku.

Če tako ob podobah v tej knjigi motrimo njegovo delo, nam postane marsikaj bolj razumljivo. Doumeli bomo njegove glasbene motive, ki se zadnji čas vse pogostejše pojavljajo, občutili globočino in prepričevalnost religioznih tvorb, prav spoznali vso silo njegovih narodnih junakov. Kakor največjim, pa naj bodo to stari Egipčani ali Grki, gotski mojstri ali Michelangelo, je tudi Meštroviću umetnost hkrati pesem in molitev. To pojmovanje, izprva nezavedno, kesneje pa zavestno poudarjeno, spremlja vso njegovo pot.

V uvodu pravi, da so o ustvarjenem odveč pojasnila ali razlage. Plodovi oblikujoče umetnosti imajo še prav posebno svoj jezik, s katerim govore in katerega razumeš ali ne razumeš. Govorica teh plastik je tako zgnetena, silovita in razločna, da slehernemu, ki je količkaj dostopen lepoti, pokaže vso moč in globino umetnikovega duha. Pokaže ga kot svobodoljubnega, visoko nad dnevnim brbljanjem strank in struj snujočega človeka, ki v svobodi vidi bistveni pogoj ustvarjajočemu duhu. Pokaže ga pa tudi kot pravega domoljuba, ki je zato hkrati kozmopolit, kateri išče in tudi najde dobroto in plemenitost povsod. Zato je Meštrović poklonil to knjigo človeštvu, ker so vsi ljudje bratje, ena družina, v kateri naj bo tudi njegov narod vreden in spoštovan član.

Danes je Meštrović gotovo najvidnejši duhovni predstavitelj Jugoslavije, osrednji pojav njene umetnosti. Tujini je njegova osebnost dokaz, da smo sposobni in vredni lastnega kulturnega življenja, da hočemo živeti kot svobodni ljudje in po svoje. Tudi človek, ki mu njegovo ustvarjanje sicer ni po srcu, mu bo moral priznati mogočno in kar čudežno bogato osebnost, neutajljivo svojskost in izredno sugestivno privlačnost. To dokazujejo dejstva. Brez Meštrovića si mlajše oblikovne umetnosti pri nas skoraj ni moči predstavljati. Enako močan je tudi njegov vpliv na mnoge starejše kiparje. Ustvaril si ni le šole, temveč je že udaril pečat svoji dobi, ki je po vsem izrazu njegova in ki bo še dolga leta oplajala umetnost naših kiparjev.

Knjiga je za naše razmere nenavadno skrbno in dostojno izdana. Podobe so dovršeno reproducirane, oprema prav lepa. Čurčinov predgovor „*O poreklu i detinstvu Ivana Meštrovića*“ je zanimiv in poln značilnih umetnikovih izjav in zapiskov. —

Ob tej lepi knjigi se nam zahoče podobne, enako razkošno opremljene izdaje z deli našega Plečnika, ki je za Slovence to, kar je Meštrović Hrvatom

in Srbom. Pri nas poznamo tega velikega arhitekta-umetnika le površno po posameznih drobcih, ni pa njegovo obsežno delo še nikjer zbrano. Za spoznavanje naše domače umetnosti in slovenske samobitnosti bi bila ta knjiga Plečnikovih del dragocen in globoko pomemben dokument. *K. Dobida.*

GLOSE

PREŠERNOVA ZAPUŠČENA IN NJENE ZVEZE: Zapuščena je nastala v dobi aktualnosti Sonetnega venca in povenčevskih ljubezenskih sonetov ter je odraz ogorčenja o postopku predstavnika ljubljanske trgovske inteligence, ki je zapustil deklico, katero je bil menda pesniku odvrnil.

Deklico so klicali za „Krištofbirtovo Reziko“ (Jelovškova, Spomini 83), a pisala se je Božič (matrike frančiškanske župnije v Ljubljani). Ko se je vrnil Prešeren po študijah v Ljubljano, se je bližala prvorojenka Antona Božiča Krištofbirta, ki je krčmaril v Židovski ulici na št. 5. (na Dežmanovem zemljevidu iz 1827 št. 232), dopolnjenemu šestnajstemu letu (roj. 12. oktobra 1812), torej prav onemu starostnemu mejniku, ob katerem so imela dekleta za ljubljenco Muz iz Vrbe posebno privlačnost. Pesnik se je menda res začel zanimati za deklico (Kres 1883, 377), ki sicer baje „ni bila bogata, a čedna“ (Jelovškova 83), toda je že imel ali pa kmalu dobil srečnejšega tekmeca v osebi Jožefa Hofbauerja, ki je bil gostilničarjev otrok kakor Rezika, za osem let mlajši od doktorja ter je upal na trgovsko kariero — vsaj že 1835, ko je stanoval v hiši Primčevih sorodnikov Lavrinov na Mestnem trgu 19 (na Dežmanovem zemljevidu 239), je bil trgovski knjigovodja (matrike pri frančiskanih v Ljubljani).

Zavrneni dr. Prešeren se je vdal, a ostal deklici naklonjen. Hofbauer je Reziki več let obetal zakon (Jelovškova 83), vendar o kakem njunem nezakonskem otroku dostopni viri ne vedo nič: niti ljubljanske rojstne matrike niti trač, ki ga je pobirala Ana Jelovškova. Toda medtem ko je 23letna Rezika še sanjala o poroki s Hofbauerjem, ji je usoda že pletla bridko razočaranje. Vsaj že v prvi polovici 1835 se je začelo govoriti, da vzame 27letni Hofbauer drugo, ki je bila za dve leti starejša od njega (matrike), manj lepa od Rezike in brez posebnega lastnega premoženja kakor tekmica, a je imela zveze, ki so obetale Hofbauerju v trgovski karieri večjo korist kakor pa zakon z Reziko (Jelovškova 83): Marijo Terezijo Julijano Wurschbauer, hčerko zakonskih Jožefa Wurschbauerja (matrike), trgovca in hišnega posestnika na Kongresnem trgu 13 (na Dežmanovem zemljevidu 31, glej Vrhovnik, Gostilne 20), in Marije Lucije, rojene Primic, a umrle 3. januarja 1810 (matrike), torej sestrično Primčeve Julije in njeno intimno prijateljico (Jelovškova 83).

Z mislijo na ta preobrat Rezikine usode je spesnil Prešeren Zapuščeno, ki je nastala pač 1835. leta, a še pred 26. oktobrom. Pesnik je našel pot, po kateri je spravil svoj protest tudi v evidenco Juliji in njeni materi, ki sta iz rodbinskih ozirov protežirali Hofbauerjevo nezvestobo (Jelovškova 83). Brezuspešno: dne 26. oktobra 1835 so bivšega Rezikinega ženina in Julijino sestrično pri frančiskanih v Ljubljani poročili (matrike), a nevesta je baje dobila od Julijine matere izdatno balo, od drugih tet pa več tisočakov (Jelovškova 83). Rezika se je potolažila ter se začela s sestro Pepico, ki je prav tega leta dopolnila tisto